

HRVATSKO POMORSKO NAZIVLJE OD POČETAKA DO POLOVICE 19. STOLJEĆA

The Croatian Nautical Terms from the Beginnings to the Middle of the 19th Century

UDK 811.163.42`373.46:656.6](049.3)

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Sažetak

Pomorci Sredozemlja u prošlosti su se služili govornim jezikom *lingua franca*, koji se stvarao i razvijao nekoliko stoljeća - sve do propasti Mletačke Republike. Jadranski prostor iznjedrilo je svoju inačicu toga jezika, koji se, stanovitim dijelom, zadržao u govoru hrvatskih pomoraca još i danas.

Povijesni razvitak našega pomorskoga nazivlja možemo promatrati kao povijest sučeljavanja i izmjenjivanja dvaju prirodnih i dugotrajnih procesa: s jedne je strane nastojanje da se zadrži, obnovi i stvori vlastito hrvatsko nazivlje, a na drugoj je strani posuđivanje pomorskoga nazivlja iz drugih jezika, najviše iz talijanskoga¹. Proces posuđivanja bio je izrazito dominantan sve do polovice 19. stoljeća. Može se reći da Hrvati zapravo nikada nisu uspjeli u potpunosti razviti tradiciju uporabe materinskoga jezika u pomorstvu. Ni u prošlosti, ni danas.

Od samog početka oblikovanja hrvatskoga pomorskoga jezika vidljivi su mnogi jezični kontakti Hrvata s drugim kulturama na obalama Jadrana. Najprije su se prisvajali srednjovjekovni grčki i latinski, a poslije, u dugom razdoblju od nekoliko stoljeća, mletački izrazi. Isto tako, za sve to vrijeme, sačuvano je nešto staroslavenskoga nazivlja, a u starim hrvatskim književnim djelima i rječnicima, počevši od 16. pa do polovice 19. stoljeća, zabilježeni su pomorski nazivi kojima su se u svojim radovima koristili naši prvi

pomorski leksikografi. To je razdoblje u kojemu su pripremljeni temelji za stvaranje suvremene hrvatske pomorske terminologije u drugoj polovici 19. i u 20. stoljeću.

Ključne riječi: hrvatsko pomorsko nazivlje, mletačko pomorsko nazivlje, pomorski rječnik, noštromizam, *lingua franca*, pomorska leksikografija

Summary

The *lingua franca*, which had been created and developed through the centuries – up to the end of the Venice Republic, was spoken by the seamen of the Mediterranean in the past. The Adriatic area produced its own version of this language and some of these words are spoken by the Croatian seamen even today.

The historical development of the Croatian nautical terms can be viewed as the history of the struggling and interchanging of the two natural and long lasting processes: endeavour to keep, revive and create its own Croatian terms on one hand and borrowing the nautical terms from other languages, mostly from Italian, on the other. The process of the borrowing was distinctly dominant up to the middle of the 19th century. It can be said that Croats, in fact, have never completely succeeded in developing the tradition of using the maternal language in the seamanship, neither in the past, nor nowadays.

The Croats had a lot of language contacts with the other cultures at the Adriatic coast from the early beginning of the creating of their nautical language. They accepted medieval Greek and Latin terms firstly, then, in

* Željko Stepanić, ing. i dipl. oec., Velika Gorica

¹ Usporedi: Boris Pritchard, 1993, str. 477.

a long period of a couple of centuries, Venetians terms. At the same time they preserved some Slavic terms. The nautical terms which were recorded in the old Croatian literature and dictionaries, originated from the 16th up to the middle of the 19th century, were used by the first Croatian nautical lexicographers. In this period the fundamentals were built for creating the modern Croatian nautical terms in the second part of the 19th and in the 20th century.

Key words: Croatian nautical terms, Venetian nautical terms, nautical dictionary, nostromism, lingua franca, nautical lexicography

1. Uvod

Introduction

Pomorci Sredozemlja stoljećima su se služili govornim jezikom za koji se upotrebljava sintagma *lingua franca*², a u različitim se inačicama mogao čuti u svim sredozemnim lukama, od Gibraltara pa do Bliskog Istoka. Tako je i jadranski prostor iznjedrilo svoju inačicu toga *slobodnog jezika* - svoj vlastiti pomorski rječnik, koji se stvarao i razvijao nekoliko stoljeća, sve do propasti Mletačke Republike, a dio tog nazivlja zadržao se u govoru naših pomoraca i danas. Ti se nazivi u većem dijelu naše leksikografske literature označuju kao *noštromizmi*³.

Tek u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća, nakon narodnog preporoda, Hrvati su počeli proučavati i stvarati izvorno slavensko nazivlje kako bi postupno usustavili vlastitu pomorsku terminologiju. Taj proces još uvijek nije završen. Zbog više razloga otežano je prihvaćanje nazivlja slavenskoga, tj. hrvatskoga podrijetla, a jedan od najvažnijih je činjenica da Hrvati zapravo nikada nisu razvili tradiciju uporabe hrvatskoga jezika u pomorstvu. Uz to, službeni jezik u svim pomorskim školama na našoj obali sve do kraja 1. svjetskog rata bio je talijanski⁴, a novo je hrvatsko nazivlje vrlo teško ulazilo i još uvijek teško ulazi u uho naših pomoraca.

2. Hrvatsko pomorsko nazivlje tijekom stoljeća

The Croatian Nautical Terminology through the Centuries

Da bismo bolje razumjeli svu složenost problematike današnjega hrvatskoga pomorskoga nazivlja, potrebno je pogledati njegove povijesne slojeve. Mirko Deanović naše je pomorsko nazivlje podijelio u četiri sloja, a svaki od njih pripada određenome povijesnom razdoblju. Prema obliku, značenju i raširenosti pojedinog naziva može se s izvjesnom sigurnošću odrediti njegovo

podrijetlo i vrijeme postanka. Ujedno, to uslojavanje pomorskoga jezika također pokazuje odnose u međusobnoj povezanosti naroda koji su živjeli na jadranskom prostoru: dalmatinskih Romana, Grka, Talijana (Mlečana) i Hrvata.

Razlikujemo četiri osnovna sloja hrvatskoga pomorskoga nazivlja:

- staroslavenske riječi koje su Hrvati donijeli sa sobom iz pradomovine,
- srednjovjekovne grčko-latinske posuđenice,
- mletačke i južnotalijanske posuđenice,
- hrvatski narodni nazivi.⁵

Prije osvrta na ta četiri sloja hrvatskoga pomorskoga nazivlja, pogledajmo što su o njemu pisali drugi. Najprije dvojica vrsnih jezikoslovaca koji su pisali prije Deanovića. Između dva svjetska rata o pomorskome nazivlju puno je pisao Petar Skok; on se prvi u nas stručno i opširno bavio pitanjem podrijetla naše pomorske terminologije. Iza 2. svjetskog rata Blaž Jurišić napisao je nekoliko zapaženih radova o toj temi. Ovdje ćemo spomenuti njegov članak „O našoj hrvatskoj pomorskoj terminologiji“ iz 1962. godine, u kojemu se osvrnuo i na Skokove postavke u knjizi *Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu* iz 1933. godine o povijesnom razvoju i podrijetlu naše pomorske terminologije. Te se postavke uvelike poklapaju sa slojevima koje navodi Deanović više od 30 godina nakon toga, s tim što Skok ne spominje četvrti sloj, tj. „naše nazive napravljene na Jadranu“, kako ih naziva Deanović:

- naši su pređi došli na Jadran sa sasvim oskudnom, tako reći nikakvom pomorskom terminologijom, koja se svodi na samo nekoliko riječi,
- u tijeku vremena prihvatili smo grčko-romansku terminologiju, i to najprije posredstvom dalmatinskih Romana, a poslije preko Mlečana,
- brodsku, brodograđevnu i plovidbenu terminologiju preuzeli smo od Mlečana.⁶

Petar Skok navodi „da su naši pomorci mletačku terminologiju smatrali kao jedino moguću, kao jedino ispravnu i kao jedino kulturnu“⁷. Jurišić se kritički osvrnuo na Skokove postavke i pokazao je njegovu stanovitu nedosljednost, protuslovlje i nefundiranost u zaključivanju, što djelomično proizlazi iz činjenice da je tekst najprije izlazio u člancima u časopisu *Jadranska straža*, koji su poslije pretočeni u knjigu.

U svome članku Blaž Jurišić je pokazao:

- da su naši preci donijeli sa sobom više pomorske terminologije nego što zaključuje Skok; pri tome se puno koristio Miklosichevim *Staroslavenskim rječnikom*,

² Mješavina romanskih jezika, prvenstveno talijanskog, te grčkoga, turskog i arapskog, kao sredstvo sporazumijevanja u sredozemnim lukama od križarskih ratova do kraja 19. stoljeća.

³ Noštromizmi su iskrivljeni strani pomorski termini, uglavnom talijanskog podrijetla, koji su se vrlo dobro prilagodili našem jeziku na fonološkoj i morfološkoj razini.

⁴ Tek se 1917. godine hrvatski uvodi kao službeni nastavni jezik za sve pomorske predmete. Vidi opširnu studiju u: Oliver Fijo, 1956.

⁵ Mirko Deanović, 1966, str. 736.

⁶ Blaž Jurišić, 1962, str. 455.

⁷ Petar Skok, 1933, str. 128.

- da Petar Skok u nekoliko navrata navodi suprotne tvrdnje, primjerice da smo grčku, uopće mediteransku terminologiju prihvaćali posredovanjem, a zatim navodi da smo je prihvaćali i na osnovi neposrednih dodira,

- da Skokovu postavku o mletačkoj terminologiji kao „jedinoj mogućoj“ treba odbaciti i da „uzroke treba tražiti u historijski uvjetovanim političkim i socijalnim odnosima vremena u kojemu narod živi, a na takva pitanja ne može dati odgovor lingvistika“⁸.

Ovdje treba spomenuti još troje autora koji su o ovoj problematici puno pisali u posljednjim desetljećima 20. stoljeća: Radovan Vidović, Boris Pritchard i Diana Stolac.

Radovan Vidović piše više radova o toj temi, a ovdje ćemo izdvojiti jedan: *Povijest rada na sakupljanju i obradi naše pomorske terminologije (od početka do drugoga svjetskog rata)* iz 1982. godine, u kojem je opisao kratku povijest hrvatske pomorske terminologije na drugačiji način i s ponešto drugačijeg stajališta od Blaža Jurišića. Radovan Vidović naglašava da se u povijesti skupljanja naše pomorske terminologije i nastojanja da se ona normira pojavljuju dvije struje: „jedna koju bismo mogli nazvati patriotskom i radikalno purističkom, neologističkom, a druga isto tako patriotska, ali u jezičnom pogledu tradicionalistička, skeptična prema novotarijama, jezičnom purizmu i kovanicama“⁹, s time da za one prve, radikalne puriste, kaže da su se „pokazali lošim poznavateljima ne samo lingvistike nego i sociologije, a još gorima psihologije“¹⁰. Ipak, ova problematika puno je složenija pa dodatno poznavanje sociologije i psihologije, očito, nije dovoljno da se riješe problemi stariji već više od stotinu godina.¹¹

Boris Pritchard pak u svojim radovima govori o problemima u vezi s izradom rječnika pomorskog nazivlja. Naveo je razloge koji otežavaju izradu rječnika, a u njima se lako mogu prepoznati slojevi našeg pomorskog nazivlja:

- slavensko pomorsko nasljeđe bilo je relativno skromno, a dokazi o tome vrlo su nepouzdana,

- došavši na more, Slaveni su došli u dodir s pomorski i kulturno razvijenijim narodima - Grcima, Romanima, romaniziranim Ilirima, poslije Talijanima, posebno iz južne Italije, te Mlečanima,

- službeni jezik u prvim pomorskim učilištima na Jadranu nije bio hrvatski, već talijanski.¹²

Ipak, spomenuti razlozi nisu oni najvažniji koji otežavaju izradu rječnika pomorskog nazivlja. Naime, u prošlosti je svaki narod imao relativno skromno pomorsko nasljeđe i mnogi su od njih u seobama dolazili u dodir s razvijenijim narodima, pa ipak danas imaju svoje pomorske rječnike. Uz to, ni vrlo raširena uporaba talijanskog jezika na našoj obali u prošlosti nije ponajveći problem. Naime, iako je talijanski jezik bio raširen na našem jugu, njemački na sjeveru Hrvatske, a turski u

istočnim krajevima, to nas nije spriječilo da stvorimo standardni hrvatski jezik.

Diana Stolac tijekom devedesetih godina prošloga stoljeća piše više članaka o ovoj problematici, a cjeloviti prikaz povijesti hrvatske pomorske leksikografije objavila je u svojoj knjizi *Hrvatsko pomorsko nazivlje*, 1998. godine. Kao i Radovan Vidović, ona spominje dvije oprečne leksikološke koncepcije pa zaključuje da je uporno „cijelostoljetno supostojanje dvaju terminologijskih sustava ipak [je] tražilo određeno pomirenje. Stoga noviji rječnici slijede zacrtane putove standardiziranja hrvatskih likova, ali bilježe i noštromizme“¹³.

U nastavku ćemo opisati slojeve našega pomorskoga nazivlja do polovine 19. stoljeća.

3. Slavske riječi iz pradomovine

The Slavic Words from the Original Homeland

Blaž Jurišić piše da Hrvati, putujući iz svoje pradomovine prema Jadranu kopnenim putem, nisu doduše nosili sa sobom brodove, ali su nosili u sebi naviku i sposobnost brodarenja. Pa nastavlja da je siguran dokaz tome činjenica što su se odmah po dolasku na more afirmirali kao pomorska sila, a kopneni se narod bez takvih sposobnosti ne može preko noći prometnuti u pomorački. I tek što su Hrvati oko 630. godine svladali Avare, postavši time „apsolutni gospodari istočnog Jadrana“, već su 642. godine mnoštvom lađa preplavili Jadran i iskricali vojsku u Italiji kod grada Seponta.¹⁴

Najranije pomorsko umijeće naših predaka Grga Novak interpretira nešto drugačijim riječima: godine 642. prelaze oni preko Jadranskoga mora s mnoštvom lađa i iskravaju se kod Seponta, ratnički opremljeni i s namjerom da pljačkaju. Grga Novak ne tvrdi da su lađe na kojima su prešli Jadran sami sagradili, ni to da su oni na njima bili kapetani i mornari. Više je nego vjerojatno da su to bili pokoreni starosjedioci Iliroromani. „Ali je doista divljenja vrijedan takav podvig naroda koji je tek pred dva decenija ili nešto malo više došao na more.“¹⁵

A da su naši preci zaista imali dodir s vodom i morem u pradomovini, potvrđuju riječi koje su oni donijeli sa sobom. Blaž Jurišić je iz Miklosicheva *Staroslavenskog rječnika* izvukao oko 330 riječi vezanih za more,¹⁶ što izgleda veliki broj za ono vrijeme, no velik dio riječi imao je i širu terminološku uporabu, a makno li se srodne riječi i izvedenice, na primjer *ploviti, plavati, pluti, ispluti, napluti, popluti...*, tada taj broj i nije tako velik. Od tih 330 riječi danas, prema Jurišiću, upotrebljavamo u hrvatskom govoru njih oko 120. Evo manjega izbora pomorskih riječi iz *Staroslavenskog rječnika*:

⁸ Blaž Jurišić, nav. dj., str. 455.

⁹ Radovan Vidović, 1982, str. 796.

¹⁰ Radovan Vidović, nav. dj., str. 798.

¹¹ Složenost i osjetljivost ove problematike prikazana je, na neuobičajen način, u knjizi Željka Štepanića *U potrazi za (izgubljenim) hrvatskim pomorskim nazivljem*, Split, 2004.

¹² Boris Pritchard, 1983, str. 47.

¹³ Diana Stolac, 1998, str. 155.

¹⁴ Blaž Jurišić, nav. dj., str. 451.

¹⁵ Grga Novak, 1962, str. XII.

¹⁶ Jurišić ih je svrstao u deset skupina, a iscrpni popis i opis tih riječi vidi u: Blaž Jurišić, nav. dj., str. 452-454.

- nazivi za brod: *ladija, korablja, plav, plavalište,*
- nazivi za jedra: *adrilo, jadrilo, jadrine, jadro,*
- krma i izvedenice: *krma, krmilo, krmilarnik, krmilce,*
- sidro i izvedenice: *jakor, kotva, kotvica, kotven,*
- mornar (lat. *nauta*): *greb(a)c, korabl(je)nik, ladjinik, mornar, morjanin, plavatelj, plov(a)c,*
- plovidba: *jadriti, plavati, pluti, plyvati, popluti, preploviti, zapluti, grebč(e)stvo.*

4. Srednjovjekovne grčko-latinske posuđenice

The Words borrowed from the Medieval Greek and Latin Language

Vrlo malo podataka ima sačuvanih iz 8. i 9. stoljeća. U prvoj polovici 10. stoljeća, u doba kralja Tomislava Hrvatska je imala moćnu momaricu. Zbog nedostatka pisanih vrela iz onoga vremena mi danas ne znamo kojim su se nazivima Hrvati tada služili na brodu. Ne znamo ni to kako su zvali svoje ratne brodove koje Konstantin Porfirogenet naziva *sagena* i *kondura*.

Hrvati su u ono doba od starosjedilaca preuzimali pomorsko znanje, pa tako i pomorsko nazivlje. Prema samim lingvističkim kriterijima nije uvijek lako odrediti potječe li neka riječ izravno iz grčkoga (bizantinskog) ili iz romanskog (dalmatskog). Ima pojedinih grčkih riječi koje su se samo u nas sačuvale, primjerice *sidro* – grč. *síderos*, koju je u latinskom i u romanskim jezicima zamijenila riječ *ancora*, također grčka riječ *ánkyra*, koja u nas označuje veće sidro (*ánkora*).

Evo nekoliko najstarijih dalmatskih naziva koji su se sačuvali u našim primorskim dijalektima.¹⁷

<u>hrvatski</u>	<u>latinski</u>
<i>argutla</i> - ručica kormila	<i>ergatula</i> , grč. <i>ergates</i>
jarbol	<i>arbor</i>
<i>kimenat</i> – procijep	<i>caemantum</i>
između dasaka broda	
oseka	<i>assicare</i>
<i>surgati</i> - baciti sidro	<i>surgere</i>

5. Pomorsko nazivlje u doba mletačke vladavine

Nautical Terms during the Venice Domination

U studiji *Mletačko pomorsko nazivlje u Dalmaciji* (*Venetian Nautical Terms in Dalmatia*) troje američkih filologa, Henry i Renée Kahane te Olga Koshansky kažu da pojavu talijanskih pomorskih naziva u Dalmaciji treba promatrati u sklopu širenja mletačke kulture prema istoku i jugu. Dalmacija, Grčka, Turska i sjeverna Afrika prihvaćale su riječi iz Mletaka, isto kao što su Mleci prihvaćali njihove, i to u okviru zamršene igre kulturnih

razmjena koja na Sredozemlju traje više od tri tisuće godina.

Jezični kontrast između Mletaka i Dalmacije, prema mišljenju američkih filologa, manje je bitan od činjenice da postoji *jadranski kulturni prostor* (*Adriatic cultural area*), koji je velikim dijelom stvorio vlastiti pomorski izričaj. Tako su regionalne razlike između Mletaka te Istre i Dalmacije bile pomorcima nevažne: određene su riječi, jednostavno, bile *jadranske riječi* (*Adriatic words*). Te riječi često su se označivale kao *istočnomletačke* (*East Venetian*), posebno one u Dabovićevo pomorskom rječniku koje su označene da pripadaju „talijanskom dijalektu kojim se služe austrijski mornari (Italian dialect spoken by Austrian seaman)“¹⁸. U sintagmi „austrijski mornari“ kriju se mornari s istočne obale Jadrana koja je tada bila u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. Dakle, riječ je o hrvatskim mornarima.

Prije nego što se osvrnemo na pomorsko nazivlje mletačkoga podrijetla, kažimo koju riječ o mletačkome dijalektu. Mletački jezik, kaže Ljerka Šimunković, umalo je postao općim talijanskim jezikom zbog političkog, gospodarskog i kulturnog prestiža, ali i zbog činjenice da je dugo vremena bio jezikom mletačke kancelarije te da su mletački poklisari pisali svoja pisma i izvještaje na tom jeziku koji se brzo prilagodio novim zahtjevima i potrebama.¹⁹

Ljerka Šimunković navodi da je mletački jezik bio vrlo jak u uporabi na teritoriju čitave Mletačke Republike, ali nikada nije postao njezinim službenim jezikom niti je bio ikada nametnut, a niti zaštićen zakonskim odredbama. „Stoga upravo Mletačka Republika nije nikada uskraćivala hrvatskome pučanstvu uporabu svojega jezika.“²⁰ Taj zaključak ni na koji način ne treba shvatiti kao neku velikodušnu gestu Mlečana jer su oni sve vrijeme uskraćivali upravnu i ekonomsku samostalnost gradova na našoj obali,²¹ a ujedno su neprestano zagovarali svoje puno gospodstvo nad Jadranom (*dominium maris Adriatici*).²²

U tomu im hrvatski jezik nije predstavljao nikakvu opasnost jer je utjecaj mletačkoga kao jezika visokoga kulturnog prestiža na istočnoj obali Jadrana bio vrlo jak i prije nego što je ona potpala pod Mletke. Hrvati iz Dalmacije i Mletačke Albanije prihvatili su ga za jezik komunikacije s drugim narodima na Sredozemlju. Tako im mletački dijalekt postaje jezikom uprave i trgovine, dok se hrvatski sačuvao u svakidašnjoj privatnoj komunikaciji, a rabio se i u pjesništvu, te osobito u bogoslužju.

Na kraju, evo što Ljerka Šimunković kaže u istome svome djelu: „Mletački se jezik upotrebljavao kao službeni jezik u svim vijećima i tijelima Mletačke Republike“.²³ Da zaključimo, bio mletački službeni ili ne, on je definitivno funkcionirao kao službeni jezik, a hrvatski ga nije nimalo ugrožavao.

Vratimo se studiji američkih filologa. Oni su zabilježili gotovo 400 mletačkih riječi kojima se koristilo u Dalmaciji. Zapisali su ih u tri stupca – mletački, engleski i mletački

¹⁷ Mirko Deanović, nav. dj., str. 739.

¹⁸ Henry i Renée Kahane - Olga Koshansky, 1953/54, str. 160. i 161.

¹⁹ Ljerka Šimunković, 1996, str. 119.

²⁰ Ljerka Šimunković, nav. dj., str. 12.

²¹ Lovorka Čoralić, 1997. str. 36-39.

²² Više o tome vidi u: Natko Katičić, 1953. i Miroslav Granić, 1994.

²³ Ljerka Šimunković, nav. dj., str. 119.

zabilježen na istočnoj obali Jadrana. Te se riječi, koje su se inače jako dobro prilagodile našem jeziku na fonološkoj i morfološkoj razini, u našoj stručnoj jezičnoj literaturi, kao što je već bilo spomenuto, nazivaju *noštromizmi*. Američki znanstvenici također pojašnjavaju zašto ne spominju i hrvatske izraze:

„Suzdržali smo se od opširnog pisanja o slavenskom materijalu jer je istraživanje provedeno s romanističkog, a ne slavističkog stajališta. Stoga očekujemo da će slavisti u budućnosti ispraviti poneka naša gledišta.“²⁴

Za ilustraciju, evo dio riječi iz njihova popisa koje se uglavnom i danas mogu čuti na našoj obali:

mletački	engleski	riječi u Dalmaciji
<i>accostare</i>	<i>to come alongside</i>	<i>akuštat</i>
<i>arboreto</i>	<i>top-gallant mast</i>	<i>jarbulet</i>
<i>banda</i>	<i>ship's side</i>	<i>banda</i>
<i>bita</i>	<i>bitt</i>	<i>bita</i>
<i>boccaporta</i>	<i>hatchway</i>	<i>bukaporta</i>
<i>bompresso</i>	<i>bowsprit</i>	<i>pumpres</i>
<i>bordizar</i>	<i>to beat against</i>	<i>burdižat</i>
	<i>the wind</i>	
<i>bozzelo</i>	<i>block</i>	<i>bocel</i>
<i>cazzare</i>	<i>to sheet home</i>	<i>kacat</i>
<i>cima</i>	<i>rope</i>	<i>cima</i>
<i>colomba</i>	<i>keel</i>	<i>kolumba</i>
<i>corrente</i>	<i>current</i>	<i>kurenat</i>
<i>coverta</i>	<i>deck</i>	<i>kuverta</i>
<i>floco</i>	<i>jib</i>	<i>flok</i>
<i>fraccabaso</i>	<i>martingale</i>	<i>frakabasso</i>
<i>gavitello</i>	<i>buoy</i>	<i>kavitea od sidra</i>
<i>ghindazzo</i>	<i>halyard</i>	<i>gindac</i>
<i>matafioni</i>	<i>reefs lines</i>	<i>matafjuni</i>
<i>molar</i>	<i>to clear away</i>	<i>molat</i>
	<i>a rope</i>	
<i>mura</i>	<i>tack</i>	<i>mura</i>
<i>nocchiero</i>	<i>boatswain</i>	<i>naukir</i>
<i>orzare</i>	<i>to luff</i>	<i>orcat</i>
<i>paron, patron</i>	<i>skipper</i>	<i>parun</i>
<i>poggiare</i>	<i>to bear away</i>	<i>pojat</i>
<i>portela</i>	<i>hatchway</i>	<i>portela</i>
<i>porto</i>	<i>port</i>	<i>porat</i>
<i>prova</i>	<i>prow</i>	<i>prova</i>
<i>pupa</i>	<i>poop</i>	<i>pupa</i>
<i>refolo</i>	<i>gust; squall</i>	<i>reful</i>
<i>santina</i>	<i>well room</i>	<i>santina</i>
<i>sartia</i>	<i>shroud</i>	<i>sartije</i>
<i>sciare</i>	<i>to backwater with oars</i>	<i>šijat</i>
<i>scotta</i>	<i>sheet (rope)</i>	<i>škota</i>
<i>secio</i>	<i>bucket</i>	<i>sić</i>

²⁴ Henry i Renée Kahane - Olga Koshansky, nav. dj., str. 159.

<i>sessola</i>	<i>boat's scoop</i>	<i>šešula</i>
<i>squero</i>	<i>shipyard</i>	<i>škver</i>
<i>stiva</i>	<i>hold</i>	<i>štiva</i>
<i>straglio</i>	<i>stay</i>	<i>straglio</i>
<i>surgere</i>	<i>to lower the ancor</i>	<i>surgat</i>
<i>terzarolo</i>	<i>reef (of a sail)</i>	<i>tercaroli</i>
<i>timon</i>	<i>rudder</i>	<i>timun</i>
<i>virare</i>	<i>to veer</i>	<i>virat</i> ²⁵

Termini iz trećeg stupca vrlo se rijetko mogu naći u hrvatskim rječnicima. Jedini pravi izuzetak je *Pomorski rječnik* Radovana Vidovića, u kojem je zabilježeno puno ovakvih kolokvijalnih i dijalektalnih izraza. U nomenklaturi toga rječnika talijanizmi su zastupljeni s više od 80 posto, pa on, u tom smislu, predstavlja studiju o talijanizmima u našem pomorskom jeziku.²⁶

Američki autori svoju studiju završavaju konstatacijom da se *jadranska* "lingua franca", koja se razvijala stoljećima, počela rastakati (*disintegrate*) zbog novih političkih prilika koje se pojavljuju nakon pada Mletačke Republike 1797. godine, ali i dolaskom novoga tehnološkog doba.²⁷

Na ovome mjestu svakako treba spomenuti i višejezični Jalov rječnik *Glossaire nautique* iz 1848. godine.²⁸ U europskoj leksikografiji nitko nije učinio toliko za pomorsko nazivlje koliko francuski leksikograf Augustin Jal. On se prihvatio vrlo ambicioznoga leksikografskog projekta za koji nije imao nikakav uzor, nego je trebao napraviti gotovo sve sam. Konačni rezultat toga golemog posla bio je glosar gdje su zabilježene riječi čak iz 52 jezika i dijalekta, s oko 25.000 natuknica i stotinama crteža na gotovo 1.600 stranica enciklopedijskog formata, tiskan u samo 500 primjeraka, pa je danas pravi raritet. U Hrvatskoj se čuvaju dva primjerka, jedan u Puli, drugi u Cavtatu. Za nas je rječnik posebno zanimljiv zato što se u njemu pojavljuje oko 350 ulaznih natuknica zabilježenih na našoj obali, ali je broj tih riječi još i veći jer se mnogi sinonimi ne javljaju kao natuknice. Najveći dio njih talijanskog su podrijetla, a manji dio slavenskoga, na primjer *blagovjetrje*, *brodarina*, *dobroplavanje*, *hrid*, *nevjetar*, *polunebje*.

6. Stvaranje hrvatskoga pomorskoga nazivlja

The Creation of the Croatian Nautical Terms

Malo je europskih naroda koji se mogu pohvaliti dugom tradicijom u pomorskoj leksikografiji. U tom pogledu dva izdanja *Pomorske enciklopedije*, te *Pomorski leksikon* svrstavaju Hrvatsku u red razvijenih pomorskih zemalja. Još dužu tradiciju ima naša jezična

²⁵ Henry i Renée Kahane - Olga Koshansky, nav. dj., str. 164-170. i 333-342.

²⁶ Boris Pritchard, 1993, str. 484.

²⁷ Henry i Renée Kahane - Olga Koshansky, nav. dj., str. 161.

²⁸ O Augustu Jalu i njegovu rječniku u nas nije dosad objavljeno puno radova. Dva su rada koja više govore o njemu: Josip Luetić, 1957, str.497. i posebno Miroslav Rožman, 1994, str. 195-201., koji je ponovno skrenuo pozornost na ovog izvanrednog francuskog leksikografa.

leksikografija u pomorstvu. Naime, Božo Babić objavio je 1870. godine prvi naš pomorski rječnik pod nazivom *Morski Riečnik*, dok je prvi talijanski pomorski rječnik objavljen samo sedam godina prije toga.²⁹

Neka nas ne zavarava činjenica što smo prvi pomorski rječnik dobili samo sedam godina iza Talijana. Naime, talijanski su pomorski nazivi bili znatno prije ustaljeni, puno prije nego što su prvim rječnikom bili kodificirani, a hrvatsko standardno pomorsko nazivlje tek se tada počelo stvarati.

Zanimljiva je, čak paradoksalna činjenica da se dugom leksikografskom pomorskom tradicijom zaista svrstavamo u red najrazvijenijih pomorskih zemalja, a istodobno imamo dva suprotstavljena i teško pomirljiva pomorska jezika: živi i neformalni govorni jezik, koji vuče korijene iz talijanskog jezika, te živi i formalni pisani jezik, koji je slavenskih jezičnih korijena. Za riječi tog drugog jezika mnogi se naši autori koriste sintagmom *narodno nazivlje*, koja sugerira da su te riječi ponikle u narodu, što uglavnom nije točno jer je velik broj standardnih termina stvoren tek u drugoj polovici 19. stoljeća.

Ipak, u jednome se slažu svi naši jezični stručnjaci: leksikografski rad te normiranje i standardiziranje nazivlja predstavlja važnu zadaću svakog naroda koji se želi afirmirati kao nacionalno i kulturno razvijena zajednica.

7. Povijest skupljanja i obrade hrvatskoga pomorskoga nazivlja

The History of the Collecting and working on the Croatian Nautical Terms

Pitanjem podrijetla naše pomorske terminologije prvi se u nas počeo stručno baviti Petar Skok između dva svjetska rata. Nakon njega ovo je područje znanstveno istraživao Blaž Jurišić, koji je objavio nekoliko vrlo značajnih radova. Već je bilo riječi o njegovu uradku iz 1962. godine „O našoj pomorskoj terminologiji“, a svakako treba spomenuti još dva njegova ranija, ali vrlo vrijedna rada koji ulaze u ovaj okvir: „Pomorski izrazi u Vitezovićeve rječniku“, objavljen 1956. godine, i „Rukopisni nautički rječnik Jakova Antuna Mikoča iz 1852.“, objavljen 1958. godine.

Također je već bilo spomena o uradcima Radovana Vidovića, Borisa Pritcharda i Diane Stolac, koji po vokaciji nisu profesionalni pomorci, pa je red spomenuti i prave pomorce - pomorske kapetane koji su puno pridonijeli stvaranju hrvatskoga pomorskoga nazivlja: Jakov Antun Mikoč polovinom 19. stoljeća, Božo Babić i Juraj Carić u drugoj polovici 19. i na prijelazu u 20. stoljeće, zatim Rudolf Crnić u prvoj polovici, a Petar Mardešić sredinom 20. stoljeća, te Ivan Buljan, Stjepan Vekarić i Antun Simović u drugoj polovici prošloga stoljeća.

Riječ je o našim vrsnim pomorskim stručnjacima, ali budući da oni prelaze okvire ovoga rada, o njima će biti više riječi drugom prilikom.

8. Tri povijesna razdoblja u stvaranju hrvatskoga pomorskoga nazivlja

Three Historic Periods of creating the Croatian Nautical Terms

S obzirom na nastanak leksikografskih djela i na osobitosti povijesnoga razvitka hrvatske pomorske terminologije, cjelokupni razvitak hrvatske pomorske leksikografije Boris Pritchard dijeli u tri razdoblja koja su obilježena jezicima – staroslavenskim (hrvatskim), talijanskim i engleskim.³⁰

- razdoblje stvaranja jezgre izvornoga hrvatskoga narodnoga nazivlja na staroslavenskoj jezgri i prvim jezičnim dodirima s grčkim i latinskim jezikom,

- razdoblje vrlo jakih kontakata s talijanskim jezikom, što je rezultiralo procesom lingvističkih posuđivanja i adaptacije talijanskih riječi,

- razdoblje intenzivnih kontakata s engleskim jezikom i unošenja anglicizama u leksik hrvatskoga pomorskoga jezika.

U svome kasnijem radu Boris Pritchard donosi i vremensku podjelu:³¹

- rano razdoblje (od početka do Mikočeva rukopisnog *Rječnika rukokretnog* 1852. godine),

- povijesno razdoblje (od objavljivanja prvog hrvatskog pomorskog rječnika Bože Babića 1870. godine do Crnićeva *Pomorskog rječnika* iz 1922.),

- suvremeno razdoblje, obilježeno radovima na skupljanju i obradi leksičke građe pri HAZU i drugim stručnim i školskim ustanovama.

Mi ćemo predložiti podjelu koja se ponešto razlikuje od podjele Borisa Pritcharda:

- rano razdoblje stvaranja hrvatskoga pomorskoga nazivlja, od početaka do polovine 19. stoljeća,

- središnje razdoblje hrvatske pomorske leksikografije, od polovine 19. do polovine 20. stoljeća,

- razdoblje pomorske leksikografije, od polovine 20. stoljeća do danas.

U ovome radu govorimo samo o prvome, to jest ranome razdoblju u stvaranju hrvatskoga pomorskoga nazivlja.

²⁹ Boris Pritchard, nav. dj., str. 472/473.

³⁰ Boris Pritchard, 1993, str. 476.

³¹ Boris Pritchard, 1997, str. 57.

9. Rano razdoblje u stvaranju hrvatskoga pomorskoga nazivlja

The Early Period of creating the Croatian Nautical Terms

U rano razdoblje ulaze radovi od početka hrvatske pisane riječi do polovine 19. stoljeća.

O najranijim počecima ovoga razdoblja, tj. o staroslavenskome nasljeđu te o dodirima s grčkim i latinskim jezikom, već je bilo govora. Govorili smo i o mletačkome utjecaju na naše pomorsko nazivlje. U tome razdoblju nije bilo sustavnog rada na stvaranju hrvatskoga pomorskog nazivlja, ali o tadašnjim pomorskim nazivima može se doznati listanjem starih hrvatskih knjiga.

Već se u pjesmama Splitsanina Marka Marulića, oca hrvatske književnosti, s početka 16. stoljeća može pročitati nešto pomorskih naziva, npr. *argutla*, *grop* i *nav*, ali i *jidro*, *konop*, *mornar* i *sidro*.³²

Polovinom istoga stoljeća, točnije 1555. godine, Hvaranin Petar Hektorović ispjevao je *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, u kojem se može pronaći podosta pomorskih naziva. Ribarsku brodicu kojom je krenuo na izlet on zove *plav*. Plav ima *jidro* te *pokrov* pod kojim se može spavati. Uz termin *broditi* on rabi *voziti na plavi* i *jidriti*. Da se plav ne razbije, treba je *surgati*, a za surganje je potrebno *sidro*.³³

U prvome tiskanome hrvatskom rječniku Šibenčanina Fausta Vrančića *Dictionarium quinque nobillissimarum Europae linguarum* iz 1595. godine nalazimo tek nekoliko desetaka natuknica izravno vezanih uz more i brodove. Prema Radovanu Vidoviću, nema nikakve sumnje da je hrvatska pomorska i ribarska terminologija 16. stoljeća u Vrančićevu čakavskom zavičaju bila znatno bogatija od onoga što je on zabilježio u svojem rječniku, pa možemo samo nagađati zašto njezin udio u čitavu rječniku zauzima tako preskromno mjesto.³⁴

10. Prvi popis hrvatskih pomorskih naziva u Vitezovićevu rječniku

The first List of the Croatian Nautical Terms in the Vitezović's Dictionary

Prvi pokušaj u Hrvata da se dijelovi pomorske terminologije izdvoje i okupe u posebnome popisu napravio je Pavao Ritter Vitezović krajem 17. stoljeća u svojem latinsko-hrvatskom rječniku. Budući da je taj rječnik ostao u rukopisu punih 300 godina, nije mogao imati onaj utjecaj na sljedbenike koji bi zasigurno imao da je bio tiskan. Opsežnu analizu tog rječnika napravio je Blaž Jurišić.³⁵

Na početku svoga rječnika Vitezović je nacrtao vjetrovnu (*ventorum nomina*) s naokolo gusto ispisanim nazivima za vjetrove na latinskom i hrvatskom jeziku, i to čak iz 32 smjera. Na kraju rječnika dodao je nekoliko priloga, a nama je zanimljiv onaj s nazivima za brodove (*navicum nomenclatura*). Taj skromni popis brodova na dvije stranice najvjerojatnije je imao svrhu olakšati nalaženje naziva za razne vrste brodova jer se svi oni nalaze u glavnom dijelu rječnika. Popis je zanimljiv stoga što su prvi put na jednome mjestu zabilježeni pomorski nazivi na hrvatskome jeziku.

Treba reći da je njegov opći rječnik kudikamo važniji za pomorsku terminologiju od spomenutog malog popisa brodskih naziva. Naime, iz tog velikog rječnika s više od 23.000 natuknica Blaž Jurišić je izdvojio više od 2.250 pomorskih naziva svrstavši ih u nekoliko skupina. Dobar dio tog nazivlja, više od 430 riječi, nije zabilježen čak ni u Akademijinu rječniku.

Evo nekoliko hrvatskih pomorskih izraza iz Vitezovićevega rječnika. Ovaj izbor odnosi se uglavnom na općepoznate izraze:

brodarstvo, brođenje, čaklja, gaz, jadrjenje i jidrenje, jargul, konop, ladja, mornar, otok i ostrv, plima i oseka, plivati, povjetarce, rt, sidrašće, škaram, trup, val, vjetar...

11. Dubrovačka leksikografija u 18. i 19. stoljeću

The Lexicography in Dubrovnik in 18th and 19th Century

Dubrovačka leksikografija u 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća zaslužuje posebnu pozornost. U leksikografskim radovima Ardellia Della Belle, Jakova Mikalje i Antuna Paska Kazalija pronalazi se podosta pomorskih naziva, a ponajviše ih je zabilježio Joakim Stulli.

To je vrijeme kada se u Dubrovniku javlja težnja za skupljanjem narodnih riječi radi prevođenja stranih pisaca te, pod utjecajem sličnih pothvata na Zapadu, za skupljanjem narodnih izreka, poslovice i pjesama. Akademija *Dangubnijeh* (dokonih) šalje svoje ljude u unutrašnjost da prikupljaju riječi *sirovog* jezika koje potom *uglađuju* u Akademiji. U takvoj kulturnoj sredini i duhovnoj atmosferi odgaja se i formira dubrovački leksikograf Joakim Stulli; on je punih pedeset godina posvetio skupljanju riječi i neprestanom ispravljanju svoga pozamašnog trodijelnog hrvatsko-talijansko-latinskog leksikona, u kojem nalazimo najbogatiju pomorsku terminologiju toga doba, k tomu dobro opisanu i protumačenu.³⁶

Evo nekoliko pomorskih naziva što ih je zabilježio Joakim Stulli: *brod*, *brodoljepiti* (*calafattare*), *brođenje*, *brodosrečno* (*felice navigazione*) i *brodokarsce* (*naufragio*), pa *jambor*, *jedro*, *jedrina* (*velone*), *jedrenje* i *jedroletech* (*che va bene a vele*), a tu su i *korablja*, *korablenik* i *korabljohodec* (*marinaro*), te *korman* i *kormnik* (*capitano di nave*) pa *mornar*, *morac* i *morreplavatelj*.

³² Luko Zore, 1876.

³³ Detaljnu analizu Hektorovićeve pomorskog putovanja i pomorskog nazivlja vidi u: Petar Skok, 1933, str. 74-88.

³⁴ Radovan Vidović, nav. dj., str. 771.

³⁵ Vidi opširnu studiju u: Blaž Jurišić, 1956.

³⁶ Opširnije o Stulliju vidi u: Mijo Ivan Brlek, 1980, str. 57-60. i Željko Stepanić, nav. dj., str. 149-152.

Joakim Stulli zapisao je i podosta naziva vezanih uz samo more: *naplitti* ili *naplirati morre (inondar il mare)*, *odplitti* ili *odsecati morre (receder il mare)*, *napliva* i *odseka morre (il mare a il suo flusso)*, *morre uzavrelo na valove*, *naduto*, *uzbudjeno*, *smucheno*, *nadmeno* i *vihrima uxexeno (il mare in tempesta)*, pa *morrem vjetri primechu (i venti agitano il mare)*, i *dok o kraj morre lupa (il mare fa sonar le rive)*, *priko zida morre primeche (il mare batte contro le mura)*.

Vrijedan je spomena i Istranin Josip Voltić; on je 1803. objavio *Ricososlovník Illircskoga, Italijskoga i Nimskoga Jezika*. Za Voltićev *Ricososlovník* prije se može reći da je početak nove hrvatske leksikografske tradicije nego završetak stare. Dok je Stullijev rječnik povijesni, utemeljen prvenstveno na književnojezičnoj građi, dotle je Voltićev rječnik iskušavanje i traženje novih mogućnosti jezika. On je bio zamišljen kao rječnik koji će pomoći mladoj građanskoj klasi u Hrvatskoj u stvaranju stručne terminologije na mnogobrojnim područjima društvenoga i gospodarskog života.³⁷

Da dubrovačkim, a i ostalim našim leksikografima uopće nije bilo lako, svjedoči bilješka Mata Vodopića u njegovoj pripovijetki *Tužna Jele – Povijest gruška* iz druge polovine 19. stoljeća:

„Izjasnio sam što sam bolje znao talijanske riječi u dodacima, ali ne bi mi moguće sve do konca; er za nekijeh osobitijeh imena jedara i brodarstva trebovalo bi kovati novijeh riječi, što se ne usudih. Taj posao ostavljam Jugoslavenskoj Akademiji i cijenim kada bi stavila ruku na to, da bi ne malu korist učinila našem jeziku.“³⁸

Za godinu kada završava rano povijesno razdoblje hrvatske leksikografije, a započinje središnje povijesno doba, uzimamo 1852. godinu. Tada je Jakov Antun Mikoč napisao *Talijansko-hrvatski nautički rječnik*, koji je ujedno prvi hrvatski pomorski rječnik. Time je započeo sustavni rad na stvaranju hrvatske pomorske terminologije. Kratkim osvrtom na vrijeme koje je prethodilo Mikočevu rukopisnom rječniku završit ćemo ovaj pregled ranog povijesnog razdoblja hrvatskoga pomorskoga nazivlja.

12. Burna kretanja tijekom polovine 19. stoljeća

The Tumultuous Movements in the Middle of the 19th Century

Nakon hrvatskog narodnog preporoda jača i na riječkom području težnja za nacionalnim ujedinjenjem i uvođenjem hrvatskoga za službeni jezik. Kao dokazom težnje za uvođenje hrvatskoga jezika i u riječku pomorsku školu poslužiti ćemo se spisom iz 1850. godine. Sam je spis na talijanskom jeziku, ali na njegovoj poledini rukom su ispisane bilješke tajnika, ravnatelja i nastavnika na

hrvatskome jeziku. Za nas je zanimljiva bilješka nastavnika Mikoča:

„Vidio J. A. Mikoč, Pravi Naučitelj Mornarskog“ što pokazuje da su u školi pismeno komunicirali i na hrvatskome jeziku, iako nije bio službeni, te da su se za neke predmete čak koristili i hrvatskim nazivima³⁹.

Za afirmaciju hrvatskoga književnoga jezika nužna je bila, uz jezično-pravopisne norme, izgradnja znanstvenoga i stručnoga nazivlja. Prve pokušaje izrade terminoloških rječnika u nas nalazimo upravo u doba snažne germanizacije unutar Habsburške Monarhije polovinom 19. stoljeća. Nositelji germanizacije nalazili su opravdanje u tvrdnjama da slavenski jezici nisu na razini na kojoj bi se mogla utemeljiti moderna znanost. Tvrdili su da je hrvatski jezik neprikladan za upravu, školu i znanost baš zbog nedostatka nazivlja. Stoga je rad na terminološkim rječnicima bio izraz težnje za afirmacijom hrvatskog jezika i za stvaranjem uvjeta za razvoj znanosti na domaćem tlu.⁴⁰

Jakov Antun Mikoč učinio je veliki i hrabri pothvat kada se više od 65 godina prije službenog uvođenja hrvatskog jezika u pomorske škole (1917.) odvažio na prikupljanje i stvaranje hrvatske pomorske nomenklature. Svjestan dominacije talijanizama u našem pomorstvu, nastojao je zamijeniti tuđice domaćim riječima. Uspio je sastaviti prvi hrvatski pomorski rječnik, što je bio pionirski pothvat u pravome smislu riječi. Šteta je što je ostao u rukopisu i nepoznat široj javnosti sve do 1958. godine.⁴¹

Na kraju, za ilustraciju, evo nekoliko pomorskih naredba prvi put zabilježenih na hrvatskome jeziku. Zapisao ih je Jakov Antun Mikoč u svome *Rječniku rukokretnom*⁴² davne 1852. godine:

Tempi di comando per virare di bordo o. b.

silencio

allesta

molascotte

tira - mola – a poppa

tira le burine

cazza flocco

da il timone o.b

da il timone p.b.

orza a raso

Vremena zapoviedi za obratiti na vëtar o. n.

posluš

priprav

pust - poteg-i

pust – poteg - na kërmi

nategni vëtarke

poteg – flok

navij (na vëtar) n. v.

podvi (pod vëtar) p. v.

stisni na vëtar

³⁷ Više o tome: Josip Voltić, 1981, *Bečka pisma; Ričoslovník*, Istra kroz stoljeća, Pula, Rijeka, 1981.

³⁸ Mato Vodopić, 1868, str. 42.

³⁹ Vladimir Glumac, 1952, str. 242.

⁴⁰ Mirjana Gross, 1985, str. 423. i Lelija Sočanac, 1996, str. 67.

⁴¹ Više o životu i radu J. A. Mikoča vidi u: Blaž Jurišić, 1958, str. 319-325. i Diana Stolac, 1998, str. 35-46.

⁴² Vidi preslik rukopisnih naredbi u: Jakov Mikoč, 1998, str. 146-147.

Zaključak

Conclusion

Pomorci Sredozemlja služili su se u prošlosti govornim jezikom *lingua franca*, koji se stvarao i razvijao nekoliko stoljeća - sve do propasti Mletačke Republike. Jadranski prostor iznjedrio je svoju inačicu toga jezika, koji se, stanovitim dijelom, zadržao u govoru naših pomoraca još i danas.

Povijesni razvitak našega pomorskoga nazivlja možemo promatrati kao povijest sučeljavanja i izmjenjivanja dvaju prirodnih i dugotrajnih procesa: s jedne je strane nastojanje da se zadrži, obnovi i stvori vlastito hrvatsko nazivlje, a na drugoj je strani posuđivanje pomorskoga nazivlja iz drugih jezika, najviše iz talijanskoga.⁴³ Proces posuđivanja bio je izrazito dominantan sve do polovine 19. stoljeća. Može se reći da Hrvati zapravo nikada nisu uspjeli u potpunosti razviti tradiciju uporabe materinskoga jezika u pomorstvu. Ni u prošlosti, ni danas.

Od samog početka oblikovanja hrvatskoga pomorskoga jezika vidljivi su mnogi jezični kontakti Hrvata s drugim kulturama na obalama Jadrana. Najprije su se prisvajali srednjovjekovni grčki i latinski, a poslije, u dugom razdoblju od nekoliko stoljeća, mletački izrazi. Isto tako, za sve to vrijeme, sačuvano je nešto staroslavenskoga nazivlja, a u starim hrvatskim književnim djelima i rječnicima, počevši od 16. pa do polovine 19. stoljeća, zabilježeni su pomorski nazivi kojima su se u svojim radovima koristili naši prvi pomorski leksikografi. To je razdoblje u kojem su pripremljeni temelji za stvaranje suvremene hrvatske pomorske terminologije u drugoj polovici 19. i u 20. stoljeću.

Literatura

References

1. Julije Balović, 2004., *Pratichae schrivaneschae: Venezia, 1693*, priredila Ljerka Šimunković, Split, 2004.
2. Mijo Ivan Brlek, 1980., Naša pomorska terminologija Joakima Stullija, *Naše more*, br. 1-2, Dubrovnik, 1980., str. 57-60.
3. Lovorka Čoralčić, 1997., *Hrvatska/Italija, stoljetne veze: povijest, književnost, likovne umjetnosti – Croazia/Italia, I rapporti nei secoli: storia, letteratura, arti figurative*, Zagreb, 1997.
4. Mirko Deanović, 1966., Stratifikacija naših pomorskih i ribarskih naziva po njihovu porijeklu, *Pomorski zbornik*, knj. 4, Zadar, 1966., str. 735-744.
5. Oliver Fijo, 1956., *Prilozi poznavanju pomorskog školstva na našoj obali u XIX. stoljeću*, Zagreb, 1956.
6. Vladimir Glumac, 1952., Narodna riječ u riječkoj nautici, *Riječka revija*, Rijeka, 1952., str. 242.
7. Miroslav Granić, 1994., *Dominium maris Adriatici – borba za gospodstvo nad Jadranom u srednjem vijeku do početka XV. stoljeća*, doktorska disertacija, Zadar, 1994.

8. Mirjana Gross, 1985., *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb, 1985.
9. Blaž Jurišić, 1956., Pomorski izrazi u Vitezovićeve rječniku, *Analni Jadranskog instituta JAZU*, sv. I., Zagreb, 1956., str. 297-403.
10. Blaž Jurišić, 1958., Rukopisni nautički rječnik Jakova Antuna Mikoča iz 1852., *Analni Jadranskog instituta JAZU*, sv. II., Zagreb, 1958., str. 319-353.
11. Blaž Jurišić, 1962., O našoj pomorskoj terminologiji, *Pomorski zbornik*, knj. 1, Zagreb, 1962., str. 451-468.
12. Henry i Renée Kahane - Olga Koshansky, 1953/54., Venetian Nautical Terms in Dalmatia, *Romance Philology*, vol. VII, Illinois, 1953/54., br. 2-3, str. 156-170., br. 4, str. 333-342.
13. Natko Katičić, 1953., *More i vlast obalne države*, Zagreb, 1953.
14. Josip Luetić, 1957., Naša pomorska terminologija u Jalovu „Glossaire Nautique“ iz 1848., *Pomorstvo*, br. 11, Rijeka, 1957., str. 497.
15. Franz Miklosich, 1862-1865, *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*, Vindobonae, 1862-1865.
16. Jakov Mikoč, 1998, *Pomorski rječnik*, Rijeka, 1998.
17. Grga Novak, 1962., Naše more, *Pomorski zbornik*, knj. 1, Zagreb, 1962., str. IX-XVII
18. Boris Pritchard, 1983., Neki problemi uz izradu rječnika pomorskog nazivlja, *Strani jezici*, br. 1-2, Zagreb, 1983., str. 47-50.
19. Boris Pritchard, 1993., Povijesni razvitak hrvatske jezične leksikografije u pomorstvu, *Pomorski zbornik*, knj. 31, Rijeka, 1993., str. 471-489.
20. Boris Pritchard, 1997., O ranom razdoblju hrvatske jezične leksikografije u pomorstvu, *Riječ*, sv. 1, Rijeka, 1997., str. 57-65.
21. Miroslav Rožman, 1994., Francuski leksikograf Augustin Jal (1795.-1873.) i hrvatsko pomorsko nazivlje, *Mogućnosti*, Književni krug, Split, 1994., br. 7-9, str. 195-201.
22. Petar Skok, 1933., *Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu*, Split, 1933.
23. Lelija Sočanac, 1996., Odnos Bože Babića prema tuđicama u hrvatskom pomorskom nazivlju, *Riječ*, god. 2, sv. 1, Rijeka, 1996., str. 66-72.
24. Željko Štepanić, 2004., *U potrazi za (izgubljenim) hrvatskim pomorskim nazivljem*, Split, 2004.
25. Diana Stolac, 1998., *Hrvatsko pomorsko nazivlje*, Rijeka, 1998.
26. Ljerka Šimunković, 1996., *Mletački dvojezični proglasi u Dalmaciji u 18. stoljeću*, Split, 1996.
27. Marijan Urbany, 1994., Noštromizmi u projektu izrade englesko-hrvatskog pomorskog rječnika, *Pomorski zbornik*, broj 32 (1994) 1, str. 395-406.
28. Radovan Vidović, 1982., Povijest rada na sakupljanju i obradi naše pomorske terminologije (od početka do drugoga svjetskog rata), *Mogućnosti*, br. 8-9-10, Split, 1982., str. 770-803.

⁴³ Usporedi: Boris Pritchard, 1993, str. 477.

29. Mato Vodopić, 1868., *Tužna Jele – Povijest gruška*, Spljet, 1868.

30. Josip Voltić, 1981., *Bečka pisma; Ričoslovnik*, Istra kroz stoljeća, Pula, Rijeka, 1981.

31. Luko Zore, 1876., *Nešto o pjesmam Marka Marulića Splječanina*, Dubrovnik, 1876.

Rukopis primljen: 3.11.2005.

